

ВПЛИВ ДЕПРИВАЦІЇ НА ОСОБИСТІТЬ

Стаття присвячена проблемі впливу депривації на психіку й особистість сучасної людини. З'ясовано, що один із варіантів такого розвитку – депривований розвиток, зумовлений станом «психічна депривація». Психічна депривація проявляється у незрілості чи спотворенні особистісного розвитку та психофізіологічної діяльності організму. Підсумовано, що депривація залежить від зовнішніх і особистісних чинників, які, своєю чергою, мають об'єктивний чи суб'єктивний характер.

Ключові слова: депривація; деприваційні фактори; психічна депривація; потреби особистості; психіка; соціальні умови; невизначеність.

Вступ. Проблема депривації у діапазоні різних її різновидів сьогодні приваблює дедалі більше уваги з боку дослідників різних наукових галузей – педагогів, соціологів, медиків, психологів. Поняття «депривація», що увійшло до психологічного словника в середині вісімдесятих років минулого століття, в буквальному сенсі означає «позбавлення». Через різні обставини людство неодноразово стикалося з деприваційними наслідками, але вивчення цього явища почалося тільки в середині 40-х років двадцятого століття. Актуальність його дослідження посилюється, оскільки, так як в даний час спостерігається тенденція до збільшення кількості людей з деприваційними порушеннями.

Психічна депривація є психічним станом, що виник у результаті таких життєвих ситуацій, де суб'єкту не надається можливості задоволення деяких його основних (життєвих) психічних потреб достатньою мірою і протягом досить тривалого часу. Деякі варіанти порушеного розвитку самі є причиною виникнення деприваційних явищ, що додатково обтяжує процес розвитку. Тобто обмежені можливості здоров'я, такі як сліпота, глухота, порушення опорно-рухового апарату людини можуть самі викликати деприваційні розлади. Наслідки депривації залежать від її глибини, тривалості та рівня сензитивності до потреби на даному етапі розвитку. За словами О. Сидокренко, від ступеня тяжкості залежать прояви деприваційних розладів [9]. Апелюючи до важливості виокремлення деприваційних факторів, Ю. Терлецька описує досить характерні її загальні симптоми та симптомокомплекси, що включають:

затримку та спотворення інтелектуального розвитку (від легких тимчасових, парціальних затримок до глибокої розумової відсталості), збіднення когнітивної сфери; емоційні розлади у вигляді різного роду депресивних станів, а також глибоких та стійких спотворень емоційного фону у вигляді збідненості емоційного реагування, нездатності до співпереживання та ін; вольові порушення у вигляді пасивності, слабкості та виснажливості спонукань і мотивів, а також комунікативних порушень – від легких аутистичних тенденцій аж до так званого парааутизму; розлади інстинктивної сфери та функціональні соматовегетативні прояви, серед яких найчастішими є порушення апетиту, сну. Нині в науковій літературі накопичено значний інформаційний масив знань про феномен депривації, водночас питання конкретизації деприваційних факторів часто залишається поза межами дослідницької уваги сучасних вчених.

Мета статті полягає визначенні особливостей впливу депривації на особистість.

Теоретичне підґрунтя відбивається в резюмуванні поглядів сучасних науковців на проблему психічної й соціальної депривації. У процесі конкретизації апелювали до науково обґрунтованих висновків Ю. Візнюка, котрий виявив континууми психічної депривації як негативного чинника психогенези особистості [1, с. 115]; С. Вільдгрубе щодо особливостей прояву структурних компонентів самоставлення осіб, які перебувають в умовах соціальної депривації [2, с. 23]; Я. Гошовського, котрий здійснив системний теоретико-емпіричний

дискурс феноменології депривації [3, с. 85]; Д. Гуріна, якому вдалось довести вагомість депривації як сучасного фактору детермінації злочинності неповнолітніх [4, с. 186]. Взято до уваги резюмування Н. Дмитріюка щодо теоретико-методологічних засад вивчення проблеми депривації у психологічній науці [5, с. 126].

Розширили коло наукових пошуків відомості про депривацію як соціально-педагогічну проблему (О. Красницька [6]); вікову динаміку дезадаптивних проявів депривованих неповнолітніх (В. Мартинюк [7]); соціально-психологічну характеристику феномена депривації (О. Сидоренко [8]); вплив соціальної та економічної депривації науково-педагогічних працівників на їх професійну діяльність (Ю. Терлецька [9]); взаємозв'язок відчуттів тривоги, страху та агресії в розвитку психічної й соціальної депривації (М. Томчук [10]); теоретико-емпіричні результати дослідження феномену емоційної депривації (Н. Цумарева [11]); депривацію в сучасному вимірі зарубіжної Ф. Абдула (F. Abdulla) [13] літератури.

Методи дослідження. В основу дослідження деприваційних факторів покладено теорію депривації П. Таунсенда, Т. Гарра та ін. Задля досягнення мети статті використано такі методичні підходи: порівняльно-генетичний, що дозволяє провести аналіз еволюції вивчення феномену депривації, що дає можливість виявити та систематизувати сучасні теоретичні підходи до виокремлення деприваційних факторів в українській та зарубіжній науковій думці; структурно-функціональний, що передбачає розгляд психологічних феноменів з погляду їх структурування. Крім того, робота ґрунтується на теорії ідеальних типів М. Вебера, що дозволило відштовхуватись від типології сучасної депривації й виокремити фактори, що детермінують виникнення деприваційної поведінки людей.

Результати і обговорення.

У загальному розумінні значення терміна «депривація» (від лат. – позбавлення, втрата) пов'язане з фінансовою практикою середньовічної католицької церкви і буквально означає позбавлення духовної особи певної статті доходу (бенефіція). В даний час термін «депривація» широко циркулює в науковому обігу соціального та гуманітарного знання, зокрема психології,

соціології, соціальної психології та педагогіки та носить міждисциплінарний характер. У науку цей термін запровадили психологи завдяки англійському психоаналітику Джону Боулбі, який вважав, що результатами незадоволених у ранньому дитинстві потреб у материнській любові стають затримки в емоційному, фізичному та інтелектуальному розвитку дитини. Тривалий час із поняттям «депривація» працювали переважно психологи, котрі позначали цим терміном психологічний стан особливого роду, що виникає в умовах тривалого позбавлення чи суттєвого обмеження можливостей задоволення людиною життєво важливих потреб: фізичних, психологічних, духовних.

За словами Я. Гошовського, «депривація спричиняє неадекватний модус свідомості, негативно впливає на розвиток самосвідомості, породжує відхилення у формуванні самооцінки, шкодить психічному здоров'ю, служить причиною розладів і дисгармоній у процесі особистісного становлення. Нагромадження різноманітних видів депривації (соціальна, сімейна, сенсорна, материнська, комунікативна, афективна, матеріальна та ін.) призводить до нівелювання індивідуальної психоструктури особистості. Несформованість ключових життєвих орієнтирів, аксіологічна дихотомія, страждання через втрату (ненабуття) сенсу життя, почуття знехтуваності, самотності і занедбаності породжують своєрідний екзистенційний вакуум, який обмежує особистісний потенціал депривованої людини. Водночас, веде мову далі автор, депривація призводить до амбівалентності й розщеплення, тому одним із домінантних станів особистості можна назвати маргінальність як межове перебування в когнітивному дисонансі, на зламі двох або кількох культурних (субкультурних) систем. Це породжує кризу ідентичності й ускладнює набуття статевих, соціально-статусних ролей і пояснюється хронічною фрустрованістю різного виду потреб, браком саморефлексії, тривалою залежністю від інших, несформованістю власних засобів досягнення депривованими дітьми бажаного, тобто пригніченням екзистенційного самоствердження як наслідку прищепленої безпорадності» [3, с. 92].

Депривація традиційно сприймається як стан, який породжує чи може породити в індивіда чи групи відчуття власної знедоленості у порівнянні з іншими індивідами (чи групами) чи з інтерналізованим набором стандартів. За темпоральними характеристиками депривація може бути короткочасною (ситуативною), тривалою та постійною. У сучасній науковій літературі під психічною депривацією розуміється патологічне незадоволення потреб у результаті відокремлення особистості від джерел їх задоволення; психічний стан, що у результаті життєвих ситуацій, у яких суб'єкт немає можливостей задоволення життєвих психічних потреб повною мірою протягом тривалого часу. Дослідники класифікують деприваційні явища залежно від характеру потреби. Класифікація за Н. Дмитріюк включає наступні види:

- сенсорна депривація – наприклад, у сліпих / слабозорих, глухих / слабочуючих;
- емоційно-соціальна депривація – наприклад, у вихованців дитячих будинків та інтернатних установ внаслідок нестачі спілкування, емоційного тепла, соціальної ізоляції;
- материнська та сімейна депривація – недостатність материнського тепла та емоційного резонансу у спілкуванні з дитиною, відсутність батьків/матері (справжнє сирітство) або відсутність сім'ї при живих батьках (соціальне сирітство), тривала сепарація від сім'ї/матері [5, с. 121].

Тоді як Ю. Терлецька розширює цю класифікацію:

- емоційна депривація – приховане сирітство у сім'ї при перекрученні функціонування психобіологічної системи мати-дитя;
- соціальна депривація – справжнє сирітство, кинуті діти, безпритульні;
- сенсорна депривація – сліпота, глухота, гіпокінезія;
- когнітивна депривація – інформаційний голод – діти, виховані тваринами або при мінімальному спілкуванні – безмовне, нетактильне або інше, аналогічного типу, виховання;
- перманентне фізичне (зокрема, сексуальне) та психологічне насильство в сім'ї;
- монотонія – одноманітна, ригідна, монотематична діяльність, що звужує

загальний світогляд, ініціативу. В науковій літературі знаходимо чотири форми психічної депривації:

I. Депривація стимульна (сенсорна): знижена кількість сенсорних стимулів або їх обмежена мінливість і модальність. можливості розуміти, передбачати і регулювати те, що відбувається ззовні.

II. Депривація значень (когнітивна): надто мінлива, хаотична структура зовнішнього світу без чіткого впорядкування та сенсу, яка не дає можливості розуміти, передбачати та регулювати те, що відбувається ззовні.

III. Депривація емоційного відношення (емоційна): недостатня можливість для встановлення інтимного емоційного ставлення до будь-якої особи або розрив подібного емоційного зв'язку, якщо такий вже був створений.

IV. Депривація ідентичності (соціальна): обмежена можливість засвоєння автономної соціальної ролі.

Таким чином, виходячи з класифікації, можна виявити фактори, що впливають на виникнення деприваційних порушень. Розвиток людини в матеріальній та духовній реальності світу може бути сприятливим чи несприятливим. Вплив цих реальностей на організм, що розвивається, опосередкований внутрішнім механізмом, перебудова якого і детермінує специфіку індивідуального розвитку. Один із варіантів такого розвитку – депривований розвиток, зумовлений станом «психічна депривація». Психічна депривація проявляється у незрілості чи спотворенні особистісного розвитку та психофізіологічної діяльності організму. Вона виникає у дитячому віці внаслідок незадоволення основних потреб дитини та насамперед потреби приналежності до природного біосоціального середовища. Потреби виступають ключовим внутрішнім фактором в механізмі формуванні психічної депривації, його «рушійною силою».

Своєю чергою В. Мартинюк стверджує, що основний мотив потреби у безпеці полягає у тому, щоб бути коханим, бажаним та захищеним від небезпеки чи ворожого світу [7]. Вона вказує на життєву значущість задоволення потреб у безпеці та захисті у маленьких дітей через їх безпорадність та повну залежність від дорослих людей. Тут важливою авторка бачить материнську турботу у вигляді передачі дитині почуття

впізнаваності, сталості, тотожності переживань, теплоти, любові, радості, довіри та ін. У цих умовах дитина з почуттям довіри сприймає навколишній світ як безпечне та стабільне місце, людей як дбайливих та надійних. У сім'ях, де не створена навколо дитини атмосфера любові та турботи, вона не відчувається в безпеці, стає недовірливою, у неї формуються установки страху, підозрілості та побоювань за себе, що переходять у гостру депресію.

Особливо виражені негативні сторони процесу розвитку в умовах виховання поза сім'єю. У зв'язку з цим Зигмунд Фрейд писав, що переживання біологічного від'єднання від матері є травмуючим для дитини і спричиняє тривогу. Спочатку негативні реакції спрямовані на найближче оточення, що відкидає дитину, потім поширюються на весь світ і виявляються у своїй повноті з дорослішанням.

З якістю материнського догляду за дитиною Ерік Еріксон пов'язував негативні сторони першої психологічної кризи. Конкретні причини він бачив у ненадійності, неспроможності матері підтримувати сталість навколишнього середовища дитини, у крайніх випадках відкидання дитини.

Однак здоровий розвиток дитини не є результатом виключно розвитку почуття довіри, він швидше зумовлений сприятливим співвідношенням довіри та недовіри, оскільки зрозуміти, чому не слід довіряти, так само важливо, як і зрозуміти, чому довіряти необхідно. Ця здатність передбачати небезпеку та дискомфорт важлива для інтеграції з реальністю. Придбане почуття довіри готує ґрунт для досягнення певної автономії та самоконтролю, уникнення почуття сорому, сумніву та приниження, досягнення ініціативності, ідентичності тощо.

Як відзначає М. Томчук, Дж. Боулбі припускав наявність вроджених компонентів специфічної системи управління поведінкою, які ініціюють активність дитини стосовно близького дорослого і, отже, навколишнього світу. Свої ідеї Боулбі розвинув у теорії прихильності дитини до матері – фундаментальної для психології розвитку та загалом психологічного знання [10]. Досліджуючи сутність прихильності, Дж. Боулбі вважав, що прихильність через стимуляцію дослідницької поведінки дитини сприяє розвитку її моторної та пізнавальної

сфер. Природою цього феномену дослідник розглядає процеси глибинної пам'яті (когнітивні карти або «робочі моделі»), в яких зберігаються образи та зразки взаємодії зі світом, близькими людьми, які повторюються під час спілкування з іншими людьми. З набуттям нового досвіду спілкування схеми поведінки дитини перебудовуються.

Нині Ю. Візнюк з позицій теорії вчення припустив, що в умовах ізоляції дитини від природного середовища обмежене надходження стимулів унеможливує постійний процес їх оцінки та переоцінки, за допомогою якого організм створює моделі та стратегічні схеми з метою контакту з середовищем. Якщо депривація потреб має початок у дитинстві, створення подібних дієвих моделей стає неможливим. Якщо ж депривація відбувається пізніше, під загрозою перебуває їх збереження, оскільки моделі і стратегічні дії, раніше засвоєні, безперервно піддаються виправленню та регуляції.

Як зазначає М. Цумарева, в деприваційних умовах порушується процес дозрівання механізмів особистісного розвитку та поведінки, що сприяють соціалізації та індивідуалізації людини, – механізмів ідентифікації та відокремлення. Саме через навчання, що виступає як умова формування складних функціональних систем – ідентифікації та відокремлення, розвиваються складні форми психічної діяльності.

Перебудовуючись і набуваючи нових властивостей, вроджені передумови ідентифікації та відокремлення поступово виростають у вищі, власне людські механізми розвитку та буття особистості, а також в усвідомлювані способи самопрезентації, способи та технології спілкування, усвідомлювані способи та технології ідентифікації та відокремлення [11, с. 62].

З позицій Я. Гошовського в деприваційних умовах, в яких порушені відносини дитини з близьким дорослим, спотворюється процес становлення «... емоційної та культурної причетності малюка до людського роду», втрачаються можливості набуття власної індивідуальності, почуття власної гідності, реалізації домагання визнання [3, с. 86]. Ці спостереження пояснюють природу

інфантилізму, який простежується у депривованих дітей.

Представлені наукові погляди на механізм розвитку депривації пояснюють виникнення відомих деструктивних форм поведінки за умов переривання зв'язків дитини з близькими людьми, як-от протест, розпач, відчуження, зниження базового почуття довіри до світу, анаклітична депресія, маразм.

Потрібно наголосити, що деприваційні умови життєдіяльності є екстремальними для людини, оскільки до них її психофізіологічна організація не готова. В умовах збіднених виховних і соціальних впливів порушується механізм регулярного психічного розвитку, який зумовлює його правильність і постійність. Механізм набуває іррегулярного характеру, і під загрозою виявляються процеси організації, контролю результативності та коригування психічної діяльності. Наслідком є порушення цілісності, спрямованості, організованості поведінки людини.

Продовжуючи, відзначимо, що О. Красницька, звертаючись до виокремлення зовнішніх факторів депривації, відзначає, що депривація може бути наслідком незнання соціальних ролей, що детермінує соціальну відчуженість. Така депривація впливає на перебіг соціалізації: депривований суб'єкт не підготовлений до відповідного виконання низки ролей, яких очікуватимуть від нього в суспільстві. Люди з відхиленнями в поведінці зазнають серйозних труднощів у різних життєвих ситуаціях. Ці соціальні ситуації впливають на виникнення соціальної депривації.

До таких життєвих ситуацій можна віднести: призупинення з різних причин уже створеного зв'язку між суб'єктом і його соціальним середовищем; дитину віддають до дитячого садка; зміна персоналу; перехід суб'єкта з одного закладу до іншого; розлучення батьків тощо [6, с. 25]. Дослідниця підкреслює, що «залежно від форми соціальної депривації дослідники виділяють:

1) вимушену ізоляцію, коли група в цілому і кожен її член виявляються відірваними від соціального оточення незалежно від їх бажання або волі суспільства (наприклад, заблукала в тайзі експедиція);

2) примусову ізоляцію, коли незалежно від бажання людей суспільство свідомо відокремлює їх, ізолюючи в межах закритих груп (наприклад, засуджені в умовах різних виправно- і виховно-трудових установ і т. п.);

3) добровільну ізоляцію, коли люди за власним бажанням об'єднуються в межах закритих груп (сектанти, ченці, пустельники);

4) добровільно-вимушену, або добровільно-примусову, ізоляцію, коли досягнення якоїсь значущої для людей цілі пов'язано з неприємною, а нерідко і тяжкою необхідністю різко обмежити свої контакти зі звичним оточенням (наприклад, професійно-спеціалізовані навчальні заклади інтернатного типу, але при цьому в певному сенсі елітарного характеру – інтернати для особливо обдарованих дітей та підлітків, спортивні школи-інтернати, суворовські училища) [6, с. 27].

Вважали за доцільне виділити два параметри середовища, що найбільше впливають на розвиток депривованих станів:

1) мінливість – стійкість;

2) залежність – незалежність.

На думку авторів, одноманітне середовище поглиблюватиме пасивність, надто мінливе – стимулюватиме надмірний, ненасичуваний інтерес. Середовище з вираженою емоційною байдужістю сприятиме розвитку байдужості до людей. Навпаки, середовище, де можливість створення емоційного зв'язку перевищить можливість створення власної автономії, викликатиме постійний емоційний голод, надмірну вимогу уваги та любові оточуючих.

У природних життєвих ситуаціях психічна депривація, як правило, має комплексний характер. Тільки в експериментальних умовах видається можливим певною мірою ізолювати та контролювати деприваційні впливи лише одного або, частіше, двох близьких видів: сенсорну та когнітивну депривацію, з одного боку, і афективну та соціальну депривацію, з іншого боку. До зовнішніх факторів психічної депривації відносяться:

1) досить рідкісні випадки крайньої соціальної ізоляції, класичними документованими прикладами якої можна вважати історію Віктора з Авейрона, Амалі та Камали, Каспара Хаузера;

2) будь-які форми досить тривалої фізичної розлуки дитини з матір'ю та (або) сім'єю, що виникає з різноманітних причин;

3) недостатність сімейної турботи. Цей перелік відображає поступове уточнення та сильне дроблення зовнішніх умов психічної депривації, яке прийнято серед сучасних дослідників.

Іншою характерною рисою сучасних досліджень психічної депривації, крім інтересу до окремих специфічних її форм, є вивчення індивідуальних відмінностей у реакціях людей на ті самі деприваційні ситуації. Так, С. Вільдгрубе резюмуючи напрацювання науковців, пропонує перелік факторів, що визначають природу індивідуальних відмінностей, й, водночас, виступають внутрішніми умовами психічної депривації. До них відносяться:

- 1) вік;
- 2) попередній досвід психічної депривації з урахуванням віку, на який він припадав;
- 3) стать;
- 4) темперамент (чи конституція);
- 5) соматичні та (або) психічні відхилення;
- 6) рівень освіти;
- 7) стан здоров'я;
- 8) соціально-професійний статус;
- 9) адаптація/деадаптація до сучасних умов та ін.

Безумовно, депривація залежить від зовнішніх і особистісних чинників, які, своєю чергою, мають об'єктивний чи суб'єктивний характер. Зовнішні – фактори, створені соціальним оточенням, інститутами та інфраструктурою (на макро-, мезо- та мікрорівні). Особистісні фактори безпосередньо пов'язані з людиною, її внутрішнім світом. Об'єктивний характер факторів депривації пов'язаний з тим, що вони існують незалежно від волі та свідомості людей. Суб'єктивні чинники

виникають у результаті поведінки та взаємодії людей. Об'єктивність чи суб'єктивність чинника визначається тим, чи може людина вплинути на нього, враховуючи свої потреби, бажання тощо.

За словами Я. Гошовського, «тривалість депривації є негативним чинником особистісного розвитку. Темпоральність є потужною детермінацією базових конструктів самосвідомості депривованого підлітка, тому існує тісна залежність між тривалістю, часом і мірою його позбавлення від впливу деприваційних умов та успішністю всього подальшого особистісного становлення. Якісне насичення, багатство, адекватність і стабільність ресоціалізації дитини навчально-виховного закладу закритого типу безпосередньо залежать від градуїзованості темпоральної деприваційної шкали – пізніші форми мають полегшений, згладжений, малопомітніший вплив у порівнянні з гостротою ранніх форм депривації» [3, с. 85].

Висновки. Депривація – явище, що виникає в обставинах, коли періодично або тривалий час обмежуються (або зникають) можливості людини у задоволенні її нагальних, життєво важливих чи особистісно значущих потреб. Відхилення у поведінці, порушення у діяльності, відчуження (усунення) від взаємодії з оточуючими свідчать про потребу значущості та необхідності для людини того, чого вона позбавлена або обмежена у можливостях це здійснювати. Наслідком нетривалого впливу депривації стає деприваційний досвід, відповідно до якого людина у кожній подібній ситуації буде проявляти себе цілком певним (передбачуваним) чином. Деприваційні поразки наступають у результаті тривалого впливу депривації і характеризуються негативними, а в конкретних (індивідуальних, особливих) випадках незворотними наслідками.

Список використаних джерел

1. Візнюк Ю. Психічна депривація як негативний чинник психогенези особистості. *Arena nauki. Kwartalne międzynarodowe czasopismo naukowe*. № 1 (1) 2017. С.110-117.
2. Вільдгрубе С. О. Особливості прояву структурних компонентів самоставлення осіб, які перебувають в умовах соціальної депривації. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. Психологія*. 2013. № 45 (2). С. 22-28.
3. Гошовський Я. Феноменологія депривації: системний теоретико-емпіричний дискурс. *Психологія і суспільство*. 2011. № 1 (43). С. 85-95.
4. Гуріна Д. П. Депривація як сучасний фактор детермінації злочинності неповнолітніх. *Право і суспільство*. 2015. №. 4 (3). С. 184-189.

5. Дмитріюк Н. Д. Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми депривації у психологічній науці. *Актуальні проблеми психології. НАПН України, Інститут психології імені Г.С. Костюка*. 2015. Т.12. Вип. 21. 114-124.
6. Красницька О. В. Депривація як соціально-педагогічна проблема. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 1. С.24–28.
7. Мартинюк В. О. Вікова динаміка дезадаптивних проявів депривованих неповнолітніх. *Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2018. № 3 (47). Т.2. С. 104-110.
8. Сидоренко О. А. Соціально-психологічна характеристика феномена депривації. *Теоретичні і прикладні проблеми психології : збірник наукових праць*. 2010. С.81-85.
9. Терлецька Ю. М. Вплив соціальної та економічної депривації науково-педагогічних працівників на їх професійну діяльність : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Острого, 2014. 356 с.
10. Томчук М. І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі : монографія. Вінниця : Віндрук, 2018. 199 с.
11. Цумарева Н. В. Теоретико-емпіричне дослідження феномену емоційної депривації. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки : збірник наукових праць*. 2021. № 2 (21). С. 62-69.
12. Яремко П. Г., Красницька О. В. Депривація в теоретичному вимірі сучасної науки. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*. 2021. Volume 3. С. 58-60.
13. Abdulla F, Kasese-Hara M. Care worker perspectives on the socioemotional adjustment of orphans in residential homes. *An International Interdisciplinary Journal for Research, Policy and Care*. Vol. 15, 2020 Issue 1. P. 77- 84. DOI: <https://doi.org/10.1080/17450128.2020.1719250>.

References

1. Vizniuk Yu. (2017) Psykhichna depriyvatsiia yak nehatyvnyi chynnyk psykhohenezy osobystosti [Mental deprivation as a negative factor in the psychogenesis of personality]. *Arena nauki. Kvartalne miedzynarodove czasopismo naukowe*. № 1 (1). S.110-117. (in Ukrainian)
2. Vildhrube S. O. (2013) Osoblyvosti proiavu strukturykh komponentiv samostavlennia osib, yaki перебувають в умовах соціальної депривації [Features of manifestation of structural components of self-attitude of persons who are in conditions of social deprivation]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S.Skovorody. Psykholohiia*. № 45 (2). S. 22-28. (in Ukrainian)
3. Hoshovskyi Ya. (2011) Fenomenolohiia depriyvatsii: systemnyi teoretykoempirychnyi dyskurs [Phenomenology of deprivation: systemic theoretical and empirical discourse]. *Psykholohiia i suspilstvo*. №. 1 (43). S. 85-85. (in Ukrainian)
4. Hurina D. P. (2015) Depriyvatsiia yak suchasnyi faktor determinatsii zlochynnosti nepovnoletnikh [Deprivation as a modern factor in determining juvenile delinquency]. *Pravo i suspilstvo*. №. 4 (3). S. 184-189. (in Ukrainian)
5. Dmytriuk N. D. (2015) Teoretyko-metodolohichni zasady vyvchennia problemy depriyvatsii u psykhologichnii nauzi [Theoretical and methodological principles of studying the problem of deprivation in psychological science]. *Aktualni problemy psykhologhii. NAPN Ukrainy, Instytut psykhologhii imeni H.S. Kostiuka*. Т.12. Vyp. 21. 114-124. (in Ukrainian)
6. Krasnytska O. V. (2013) Depriyvatsiia yak sotsialno-pedahohichna problema. Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnogo universytetu imeni Mykoly Hoholia [Deprivation as a socio-pedagogical problem]. *Psykhologo-pedahohichni nauky*. № 1. S.24–28. (in Ukrainian)
7. Martyniuk V. O. (2018) Vikova dynamika dezadaptyvnykh proiaviv depriyvovanykh nepovnoletnikh [Age dynamics of maladaptive manifestations of deprived minors]. *Teoretychni i prykladni problemy psykhologhii : zb. nauk. prats Shkhdnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*. № 3 (47). Т.2. S. 104-110. (in Ukrainian)
8. Sydorenko O. A. (2010) Sotsialno-psykhologichna kharakterystyka fenomena depriyvatsii [Socio-psychological characteristics of the phenomenon of deprivation]. *Teoretychni i prykladni problemy psykhologhii : zbirnyk naukovykh prats*. № 4. S.81-85. (in Ukrainian)
9. Terletska Yu. M. (2014) Vplyv sotsialnoi ta ekonomichnoi depriyvatsii naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv na yikh profesiinu diialnist [Influence of social and economic deprivation of scientific and pedagogical workers on their professional activity]: *dys. ... kand. psykhol. nauk* : 19.00.07. Ostroh. 356 s. (in Ukrainian)
10. Tomchuk M. I. (2018) Psykhologhiia tryvohy, strakhu ta ahresii osobystosti v osvithnomu protsesi [Psychology of anxiety, fear and aggression of the individual in the educational process]: monohrafiia. Vinnytsia : Vindruk, 199 s. (in Ukrainian)
11. Tsumarieva N. V. (2021) Teoretyko-empirychne doslidzhennia fenomenu emotsiinoi depriyvatsii [Theoretical and empirical study of the phenomenon of emotional deprivation]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho*

natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. *Psykhologichni nauky : zbirnyk naukovykh prats.* № 2 (21). S. 62-69. (in Ukrainian)

12. Yaremko P. H., Krasnytska O. V. (2021) Deprivatsiia v teoretychnomu vymiri suchasnoi nauky [Deprivation in the theoretical dimension of modern science]. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends.* Volume 3. S. 58-60. (in Ukrainian)

13. Abdulla F, Kasese-Hara M. (2020) Care worker perspectives on the socioemotional adjustment of orphans in residential homes. *An International Interdisciplinary Journal for Research, Policy and Care.* Vol. 15, Issue 1. R. 77- 84. DOI: <https://doi.org/10.1080/17450128.2020.1719250>. (in English)

Summary

Yaremko P. adjunct National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi

INFLUENCE OF DEPRIVATION ON PERSONALITY

The article is devoted to the problem of impact of deprivation on the psyche and personality of a modern person. It has been found that one of the variants of such development – a deprivation development, caused by the state of «mental deprivation». Mental deprivation is expressed in immaturity or distortion of personal development and psychophysiological activity of the organism. It appears in children's age due to the not satisfying the child's basic needs and, above all, the need to belong to the natural biosocial environment. Needs become the key internal factors in the mechanism of formation of mental deprivation, its «driving force».

The purpose of article is in distinguishing and short description of deprivation factors.

Methods of research. *The study of deprivation factors is based on the theory of deprivation by P. Townsend, T. Garr, and others. To achieve the purpose of article, the following methodical approaches have been used: comparative-genetic, which allows conducting an analysis of the evolution of investigation of the phenomenon of deprivation, which makes it possible to identify and systematize modern theoretical approaches to distinguishing deprivation factors in Ukrainian and foreign scientific opinion; structural-functional, which involves considering the psychological phenomena from the point of view of their structuring. Besides, the work is based on the theory of ideal types by M. Weber, which allowed to move away from the typology of modern deprivation and to single out the factors that determine the occurrence of deprivation behavior of people.*

Scientific novelty. *It has been identified the external and internal deprivation factors, which make negative influence to the personality of modern human.*

Research results. *It has been determined that deprivation conditions of life are extreme for a person, because his/her psychophysiological organization is not ready for them. Mechanism of regular mental development that causes its correctness and permanence is disrupted in the conditions of impoverished educational and social influences. The mechanism gets irregular nature and the processes of organization, effectiveness control, and adjustment of mental activity appear to be under threat. The consequence is a violation of the integrity, orientation, and organization of human behaviour. The defined external and internal deprivation factors, which cause the negative influence to the personality of modern human. The external factors include rather rare cases of extreme social isolation, classic documented examples of which can be considered the story of Victor of Aveyron, Amalie and Kamala, Kaspar Hauser; any forms of quiet long-lasting physical separation of the child from the mother and (or) family, arising for various reasons; lack of family care. That list reflects a gradual refinement and strong fragmentation of the external conditions of mental deprivation, which is accepted among modern researchers. Internal deprivation factors include: age; previous experience of mental deprivation, taking into account age at which he fell; sex; temperament (or constitution); somatic and (or) mental abnormalities; educational level; health state; social and professional status; adaptation/maladaptation to modern conditions, etc. It has been determined that deprivation depends on the external and personal factors, which, in their turn, have objective or subjective nature. The external – are factors, created by social environment, institutions and infrastructure (at macro, meso, and micro levels). Personal factors are directly related to a person, his/her inner world. Objective nature of deprivation factors is related to the fact that they exist independently of people's will and consciousness. Subjective factors appear as a result of behaviour and interaction of people. The objectivity or subjectivity of a factor is determined by whether a person can influence it, taking into account his/her needs, desires, etc.*

Key words: deprivation; deprivation factors; mental deprivation; needs of personality; psychics; social conditions; indeterminacy.

Received/Поступила: 12.07.22.